

Лабунець Ю.О. Іншомовна комунікативна компетентність як обов'язкова складова педагогічної усталеності вчителя початкової школи
Малюга О.С. Оцінювання рівня володіння майбутніми вчителями початкової школи іншомовним читанням
Махінов В.М. Соціокультурна парадигма формування мовної особистості майбутнього вчителя
Павлюк Р.О. Соціальна парадигма у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи
Петрик Л.В. Формування критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи у змісті дисципліни «Практичний курс англійської мови»
Ситник О.І. Сучасні тенденції розвитку початкової освіти Ірландії
Сінельник І.П. Проблема виховання толерантності майбутніх учителів початкової школи: дискурсивний огляд
Соломаха А.В. Навчання іноземної мови у початковій школі: проблеми чи перспективи?
Шелест Н.О. Технології збагачення словника молодших школярів в умовах полікультурності навчання

Петрик Л.В.,

викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У ЗМІСТІ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАКТИЧНИЙ КУРС АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ»**

Анотація

У статті розглядається поняття «критичне мислення» та методики формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у змісті дисципліни «Практичний курс англійської мови».

Ключові слова: критичне мислення, методика критичного мислення, майбутній вчитель початкової школи, іноземна мова.

Постановка проблеми

Сучасні темпи розвитку науки і техніки, збільшення обсягів наукових знань потребують модернізації освітньої сфери. Стає необхідним переглянути зміст, форми, методи та прийоми навчання, оскільки динамічний соціальний прогрес, стан науки та суспільства, збільшення

об'єму нової інформації скорочують долю знань, які людина одержує під час навчання, по відношенню до інформації, яка необхідна їй для повноцінної діяльності у мінливому суспільстві. Здобуваючи освіту у вищому навчальному закладі майбутні вчителі початкової школи мають усвідомити, що вони закладають фундамент для розвитку творчої, ініціативної, конкурентоспроможної та мобільної особистості демократичного суспільства. [4] Виховати учня з такими якостями може лише вчитель, який сам є творчим, ініціативним, мобільним та спроможним критично мислити.

Мета статті полягає в тому, щоб зосередити увагу на теоретичному на практичному аспектах формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи засобами навчальної дисципліни «Практичний курс англійської мови», яка має на меті формування комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної та полікультурної компетентностей студентів.

Аналіз досліджень та публікацій

Категорія «критичне мислення» у психолого-педагогічній літературі досліджувалась у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: Дж.Брунера, Л.Виготського, Д.Дьюї, Д.Клустера, А.Кроуфорда, М.Ліпмана, Д. Макінстера, С.Метьюз, Р.Пауля, Ж.Піаже, Л. Халперна та інших.

Останнім часом з'явилося чимало праць українських учених з проблеми формування критичного мислення учнів та студентської молоді. Дослідженню цього питання приділяють значну увагу Т.Воропай, Д.Десятов, О.Марченко, О.Пометун, Л.Терлецька, С.Терно, О.Тягло.

У науковій літературі зустрічається достатньо багато визначень поняття критичного мислення. М.Кларін [3] розглядає критичне мислення «як раціональне, рефлексивне мислення, яке направлене на вирішення того, чому варто вірити або які дії варто застосувати», а Д.Клустер [8] розглядає критичне мислення «як самостійне, інформативне мислення, яке

починається з постановки запитання, прагне до переконливої аргументації, має соціальний характер». Український науковець О. Тягло [1] зазначив, що «критичне мислення - це мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших»

Виклад основного матеріалу статті

Узагальнюючи погляди науковців, а також на підставі власного досвіду ми зробили висновок, що “критичне мислення майбутнього вчителя початкової школи - це якість, адекватно розуміти думку колег, виділяти головну ідею у змісті сфери комунікації, розуміти та співставляти точки зору, пропонувати тезу та аргументувати її.” Таким чином, важливе місце у процесі навчання іноземної мови майбутніх вчителів початкової школи є розвиток та формування тих навичок мислення, що дозволяють студенту оцінити нові обставини в ситуаціях соціальної, професійної, соціокультурної сфер та сформувати стратегію вирішення проблем, що виникають в них. Вищезазначені компоненти забезпечують процеси самопізнання, самоосвіти та самореалізації майбутнього вчителя початкової школи, який зможе навчити своїх маленьких вихованців співпрацювати, висловлювати власні думки, вислуховувати думки однокласників та співставляти їх зі своїми висловлюваннями на основі тематики зазначеною загальноосвітньою програмою.

Науковці виокремлюють чотири етапи формування критичного мислення

Перший етап - актуалізація знань, пробудження інтересу до теми, визначення мети вивчення конкретного матеріалу.

Другий етап - осмислення нової інформації, критичне читання та письмо.

Третій етап - роздуми або рефлексія, формування власної думки стосовно навчального матеріалу.

Четвертий етап - узагальнення й оцінка інформації (проблеми), визначення способів її розв'язання, з'ясування власних можливостей. [1]

Критичне мислення є важливим засобом зміни ментальності громадян, необхідного під час розвитку демократичного суспільства. Критично мислити учнів навчають під час вивчення предметів природничого, математичного та гуманітарного циклів. Важливого значення набуває здатність до критичного мислення на уроках іноземної мови у початковій школі, оскільки у змісті навчання іноземних мов зазначено, що одним з основних завдань навчання іноземної мови у початковій школі доцільно розглядати формування у учнів здібностей, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації у межах найтипівіших сфер і тем спілкування та самоудосконалюватися в подальшому оволодінні іншомовною комунікативною діяльністю відповідно до власних викликів і потреб. [2] Отже важливим є у процесі профільної підготовки вчителів початкової школи зосередитись на розвитку умінь забезпечувати освітні, виховні та розвивальні потреби школярів, стимулювати їхню самостійну діяльність, спонукати до рефлексії. Вчитель початкової школи повинен знати та уміти застосовувати методики формування критичного мислення.

Як відомо, кількість учителів, які мають спеціальну підготовку для викладання іноземної мови молодшим школярам, невелика. Перед вищим навчальним закладом стоїть задача - підготувати сучасних фахівців, учителів початкової школи з правом викладання іноземної мови, які володіють сучасними методами та технологіями навчання. Вирішити цю задачу можна за допомогою дисциплін профільного спрямування, як от: «Теоретичні основи граматики англійської мови», «Методика викладання іноземних мов», «Практичний курс англійської мови», зміст яких формується з урахуванням специфіки початкової школи і тих навчально-виховних цілей, які визначені у програмах.

Зупинімося на можливостях дисципліни «Практичний курс англійської мови» формувати своїм змістом критичне мислення майбутнього вчителя початкової школи. У розробленій нами програмі мета вивчення дисципліни «Практичний курс англійської мови» полягає у:

- формуванні комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної та полікультурної компетенцій студентів, які допоможуть їм стати ефективними користувачами мови в різноманітних ситуаціях соціального, навчально-академічного та професійного спілкування; допоможуть долучитися до культури народів – носіїв цієї мови; розширити світогляд, загальну ерудицію; сприятимуть формуванню світогляду на основі загальнолюдських цінностей та розвитку особистості; сприятимуть розвитку толерантного ставлення до представників різних культур, мов, релігійних уподобань;
- розвитку здатності студентів до самооцінки і самовдосконалення, що допоможе їм успішно завершити курс вищої освіти і стане передумовою їх подальшого професійного вдосконалення протягом усього життя;
- формуванні професійно-педагогічної компетенції студентів, тобто мовних знань, лінгво-комунікативних і лінгво-дидактичних умінь, необхідних для ефективної роботи в навчальних закладах;
- формуванні вміння використовувати здобуті знання для розв'язання конкретних проблем.

Досягти вищезазначених цілей у навчанні іноземної мови майбутніх учителів початкової школи у змісті дисципліни «Практичний курс англійської мови», поряд з традиційними методами навчання, можуть інноваційні методи, а саме ті що сприяють формуванню критичного мислення.

Досвід практичної роботи засвідчує, що як правило, до нашого навчального закладу приходять студенти з низьким або середнім рівнем володіння англійською мовою. Для того щоб мати можливість працювати з методиками формування критичного мислення потрібно на початковому

етапі вищої освіти плідно попрацювати як викладачам, так і студентам над систематизацією граматичних знань, накопиченням лексичних одиниць, формуванням мовних та мовленнєвих компетенцій студентів під час занять циклу «Іноземні мови». Працювати з методиками формування критичного мислення ми почали, коли майбутні фахівці досягли достатнього рівня володіння англійської мови. Майбутні вчителі, на наш погляд, були не лише учасниками навчального процесу на заняттях дисципліни «Практичний курс англійської мови», а і приймали участь у обговоренні доцільності використання технологій, форм і методів, зокрема методик критичного мислення, за допомогою яких можна розвивати інтелектуальні, мовні та пізнавальні здібності учнів, створювати комфортні умови для вивчення іноземної мови у початковій школі та розвивати мовні, мовленнєві, соціокультурні та полікультурні компетенції. Як було зазначено, на заняттях з «Практичного курсу англійської мови», щоб досягти своєї мети і виховати сучасного фахівця початкової школи з правом викладання іноземної мови, ми формуємо критичне мислення студентів на основі зазначеною навчальною програмою тематики, а отже, сприяємо розвитку самостійної, творчої та вільної особистості. Наведемо приклад яким чином ми формуємо критичне мислення у студентів четвертого курсу, ОКР – «бакалавр», оскільки їх рівень володіння іноземною мовою достатній для того, щоб майбутні вчителі початкової школи могли приймати активну участь у заняттях, на яких використовуватимуться методики формування критичного мислення. За навчальною програмою на дисципліну «Практичний курс англійської мови» виділяється 126 годин, з них: 50 годин – практичні заняття, 56 годин – самостійна робота студентів, 14 годин – індивідуальна робота студентів, 6 годин – модульний контроль. Курс складається з трьох змістових модулів: *змістовий модуль 1. Система освіти*; *змістовий модуль 2. Правове забезпечення освітньої системи*; *змістовий модуль 3. Студентське життя та освіта у сучасному світі*. Кожен змістовий модуль включає теми та підтеми.

Зрозуміло що, кількість годин, відведена для практичних занять невелика, і тому дуже важливо навчити студентів працювати самостійно. Дисципліна «Практичний курс англійської мови» надає можливості майбутньому фахівцю формувати мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенції через участь у процесі виконання алгоритму формування критичного мислення методик, які згодом удосконалюють також граматичні навички і збагачують лексичний арсенал майбутніх учителів початкової школи з правом викладання іноземної мови. Спостерігаючи за студентами під час роботи на заняттях, можна сказати, що кожен з них був активним учасником навчального процесу і поступово вчився проходити всі чотири етапи формування критичного мислення: актуалізацію, осмислення інформації, рефлексію та узагальнення й оцінку інформації, хоча навчитись цьому важко. На початковому етапі з формування навичок критичного мислення студенти відчували себе закомплексованими і невпевненими в собі. Їм було складно застосовувати на практиці той багаж граматичних, лексичних, соціокультурних та полікультурних знань, які вони вже мали, оскільки був присутній комунікативний бар'єр і страх зробити помилки. З цією метою, ми намагалися створювати комфортні умови для того, аби зняти емоційну і комунікативну напругу говорити без страху. По-перше, спочатку ми намагалися якомога менше вдаватись до контролю і не оцінювали майбутніх фахівців. По-друге, ми не концентрували увагу на помилках під час мовлення студентів. По-третє, ми приймали всі думки до уваги незалежно від того були вони правильні чи ні. І на решті, ми звертали увагу студентів на те, що під час обговорень критика не мала місце. Крок за кроком за допомогою один одного і викладача, студенти досягли на заняттях практичного курсу такого моменту, коли вони почали вільно висловлювати власні думки згідно сфер спілкування. Тематика занять з дисципліни «Практичний курс англійської мови» є професійно спрямованою, а також покликана спонукати студентів ефективно переробляти інформацію у значущі ідеї за темами «Цінності

життя», «Виховання дітей», «Формування характеру дитини», «Освіта дітей з особливими потребами», «Система освіти» та «Освіта у сучасному світі», «Нормативні документи системи освіти» тощо. Опрацювавши даний матеріал, майбутні вчителі зможуть його використати на практиці і стати тими, хто вчиться критично мислити та може навчати критично мислити своїх вихованців в майбутньому у процесі міжкультурної комунікації.

Як засвідчує наш досвід, ефективною для формування навичок критичного мислення є методична система, яка була розроблена та впроваджена у навчальний процес американськими викладачами Університету Північної Айови Джінні Стіл та Куртом Мерідітом, а також викладачем Коледжу Хобарта і Вільяма Сміта Чарльзом Темплом. [5] Вищезазначена система передбачає використання педагогічних технологій проблемної спрямованості на заняттях з різних дисциплін та різного вікового рівня. Коли майбутні вчителі є безпосередніми учасниками методик, вони спочатку можуть переглянути їх крізь призму власного досвіду, а потім мають можливість використовувати на практиці, адаптуючи для власних уроків іноземної мови у початковій школі. Наведемо приклади декількох методик формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи з правом викладання іноземної мови на заняттях з дисципліни «Практичний курс англійської мови».

Методика **«Вільне письмо»** [6] сприяє актуалізації знань соціокультурної сфери, тобто дозволяє студенту усвідомити, обдумати певні ідеї чи інформацію із запропонованої викладачем теми і викласти її на папері протягом 5 хвилин. Ми часто використовуємо методику «Вільне письмо» для розв'язання психолого-педагогічних ситуацій, які виникають протягом професійно-педагогічної діяльності в навчальному закладі. Ми вчимо студентів тому, що в житті виникають проблеми та труднощі і знайти вихід можна лише тоді, коли сам їх пережив або умовно спроектував. Наприклад, при обговоренні теми «Система початкової освіти» ми запропонували студентам уявити себе в ролі невстигаючого учня, що

постійно порушує дисципліну в класі і написати, які чинники впливають на їх ставлення до навчання, що такі учні відчують в ситуації, чого бояться або соромляться. Зрозуміло, що до такого завдання потрібно поставитись критично – осмислити та сформувані власну точку зору. Щоб досягти кращого результату у формуванні критичного мислення, ми надавали установку студентам, що викладення власних думок на папері не буде оцінюватись, в такому разі увага зосереджувалась на потоці думок. Таким чином, ми могли прослухати та обговорити різні думки та знайти підґрунтя, чому учні не встигають у навчанні і які чинники впливають на погану поведінку під час уроків. Студенти могли запропонувати рішення проблем з учнями. Як засвідчив досвід, методика «Вільне письмо» допомогла студентам почуватись впевнено і вчитись критично ставитись до педагогічних ситуацій, які можуть трапитись у майбутній педагогічній діяльності. Використовуючи методику «Вільне письмо» на заняттях дисципліни «Практичний курс англійської мови», ми формуємо професійно-педагогічні компетенції майбутніх вчителів і розвиваємо їх здатність до самооцінки і самовдосконалення. Методику формування критичного мислення «Вільне письмо» майбутні вчителі початкової школи зможуть запропонувати молодшим школярам, враховуючи рівень підготовленості молодших школярів, коли вони навчаються писати короткі повідомлення іноземною мовою, тому що практикуючись у письмі учні вчаться усвідомлювати матеріал, який вони вже знають і оформлювати його у висловлювання.

Також широкого застосування на заняттях дисципліни «Практичний курс англійської мови» набуває методика «**Порушена послідовність**» [6], яка спонукає до осмислення інформації і створює комфортні умови для навчання, коли у вигляді гри викладач може перевірити рівень володіння змістом тексту. Тексти для читання ми підбираємо згідно тематики дисципліни «Практичний курс англійської мови». Наприклад, при опрацюванні тексту під назвою «My School Career» (тема «Моя освіта»),

майбутні фахівці знайомились зі змістом тексту вдома. Ми поставили за мету перевірити рівень розуміння тексту з точки зору опису подій, що відбулися та їх послідовність. На окремих аркушах попередньо було описано окремі події з низки подій, зазначених у тексті. Група студентів була розділена на підгрупи у відповідності до набору карток з подіями, які отримали. Студентам було запропоновано читати події і складати їх у правильному порядку. Наступного заняття, з метою закріплення матеріалу майбутні вчителі виконувати дане завдання на швидкість. Використовуючи групову форму роботи, студенти працювали в команді, що сприяло не лише формуванню критичного мислення, а також вчило працювати в команді. Відомо, що вміння співпрацювати і розуміти один одного є необхідними умовами для існування особистості в суспільстві. Це важливо для вчителя початкової школи на уроках іноземної мови, коли однією з цілей навчально-виховного процесу є доручення до світової культури та формування навичок міжкультурного спілкування. Методика «Порушена послідовність» навчить школярів осмислювати і аналізувати інформацію, прислуховуватись до думки однокласників, а головне, співпрацювати. Вона стане підґрунтям для розвитку навичок іншомовного читання молодших школярів та буде збагачувати їх лексичний запас. Читаючи автентичні іншомовні тексти, які основані на тематиці визначеною у програмі, учні зможуть розширювати світогляд, підвищувати рівень сформованості іншомовної компетенції.

Підтвердити ствердження, що студент в ролі викладача – найкращій спосіб навчання на заняттях дисципліни «Практичний курс англійської мови» може методика «**Взаємне навчання**» [7]. Однією з цілей навчально-виховного процесу в педагогічному вищому навчальному закладі є формування умінь відповідального ставлення майбутніх учителів до власної педагогічної діяльності, адже вони починають формувати особистостей з критичним ставленням до своєї справи, з упевненою життєвою позицією, з широким світоглядом, багатим лексичним багажем,

сформованими мовленнєвими, соціокультурними та полікультурними компетенціями. На наш погляд, заняття з дисципліни «Практичний курс англійської мови» створюють умови для того, щоб кожен студент усвідомив, як важливо якісно викласти іншомовний матеріал, щоб бути зрозумілим і щоб люди, яких він навчає змогли узагальнити щойно вивчену інформацію. Наведемо приклад, як ми працювали з методикою «Взаємне навчання» на одному з занять дисципліни «Практичний курс англійської мови» за темою «Система освіти в Україні». Ми поділили текст з вищезазначеною назвою на частини: дошкільна ланка освіти, початкова ланка освіти, базова освіта (навчання з 5 по 9 клас) та повна середня освіта (навчання 10-11 клас). Студентам було запропоновано відчувати себе у ролі вчителя, який презентував новий матеріал, контролюючи при цьому рівень уваги і розуміння почутого. При цьому решта студентів виконувала різні ролі учнів, з різним рівнем розуміння і володіння матеріалом. Такий вид діяльності був запропонований з метою передачі змісту тексту і практики у побудові питань, що удосконалювало лексичні та граматичні навички студентів. Використання методики «Взаємне навчання» на заняттях «Практичний курс англійської мови» сприяє осмисленню нової інформації і вчить вибудовувати конструктивні взаємовідносини з іншими людьми, що є важливим для вчителя початкової школи на уроках іноземної мови, оскільки цілями навчання молодших школярів є навчити учнів співпрацювати, грамотно подавати інформацію, уважно слухати співрозмовника і узагальнювати почуте або прочитане, формувати іншомовну комунікативну компетенцію.

Висновки та перспектива подальших наукових розвідок

Узагальнюючи запропонований матеріал для формування критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи з правом викладання іноземної мови, хочемо зазначити, що обмін думками на заняттях «Практичний курс англійської мови» і активізація мовленнєвої діяльності студентів, вимагає від них уміння слухати, що є головною

умовою для співпраці; критично ставитись до ситуацій, що складаються під час діяльності. Саме тому важливого значення набуває впровадження методик формування критичного мислення на заняттях дисципліни «Практичний курс англійської мови», оскільки завдяки їм формуються соціокультурні, мовні та мовленнєві компетенції студентів. А уміння висловлювати власну точку зору надає сил майбутнім вчителям впевнено почувати себе в суспільстві. Кожен майбутній фахівець поступово перетворюється у вільну, самостійно-мислячу особистість, здатну поважити себе й інших. Впроваджуючи методики формування критичного мислення, ми формуємо грамотного, творчого та мобільного вчителя, якій володіє сучасними технологіями навчання іноземної мови і впроваджує їх в процес навчання молодших школярів, тому що дуже важливо, щоб починаючи з першого класу, процеси виховання і розвитку учнів йшли в руслі сучасних тенденцій, які сприяють формуванню їх іншомовної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тягло О.В. Критичне мислення: навч. посіб. / О.В. Тягло. – Х.: Основа, 2008. - 189 с.
2. Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін: лист МОНмолодьспорт № 1/9-426 від 01.06.12 року.[електр. ресурс]. - Режим доступу - http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30312/
3. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии / М.В.Кларин, Рига, 1995. - 176 с.
4. Мороченкова И. А Проблемы и пути формирования критического мышления студентов в вузе: дис. ... канд. пед. наук. — Оренбург, 2004. — [електр. ресурс]. - Режим доступу - <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent>.
5. Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл Методи сприяння розвитку критичного мислення: посібник I - II. / Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл. – Науково-

- методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект», 1998. – 76 с.
6. Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл Читання, письмо та обговорення в контексті всіх навчальних дисциплін: посібник III / Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл. - Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект», 1998 . – 104 с.
  7. Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл Читання, письмо та обговорення в контексті всіх навчальних дисциплін: посібник III (частина 2) / Дж. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл. - Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект», 1998 ю – 162 с.
  8. Клустер Д. Что такое критическое мышление? /Д. Клустер // Русский язык - 2002 - № 29.

Аннотация

В статье рассматривается понятие «критическое мышление» и методики формирования критического мышления будущего учителя начальной школы в содержании дисциплины «Практический курс английского языка».

Ключевые слова: критическое мышление, методики критического мышления, будущий учитель начальной школы, иностранный язык.

Annotation

The concept of critical thinking and the critical thinking forming of a primary teacher in the content of English practical course are highlighted in the article.

Key words: critical thinking, critical thinking forming methods, future teacher of primary school, foreign language.